
TÜRKİYE VE BAZI ÜLKELERDE YÜKSEKÖĞRETİM KURULLARININ TEMEL İŞLEVİ VE MERKEZİ DÜZENLEMeye KARŞI ÜNİVERSİTELERİN KURUMSAL ÖZERKLİK BEKLENTİLERİ

Prof. Dr. Ali Rıza KARACAN
Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
ali.riza.karacan@ege.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada yükseköğretim kurumlarının üst kuruluşları olarak Yükseköğretim Kurulu – YÖK ün yasal dayanağı, oluşumu, görevleri Anayasa ve Yükseköğretim Kanununda belirtildiği şekilde ele alınmıştır. Ayrıca yürürlükteki 1982 Anayasası öncesi 1961 Anayasasında YÖK nasıl şekillendirilmekte ve ne gibi görevleri üstlenmekte olduğu ortaya konulduğu gibi, yürürlükteki yükseköğretim kanunundan önceki 1750 sayılı Üniversiteler Kanununda Üniversiteler üstü kuruluşlara, devlet denetim ve gözetiminin nasıl gerçekleştirildiğine de değinilmektedir. Bununla birlikte üniversiteler mevzuatının 60 yılda nasıl bir evrim sergilediğini görebilmek için 1750 sayılı kanundan önce 27 yıl yürürlükte kalmış olan 4936 sayılı Üniversiteler Kanununda üniversiteler üstü organ ve devlet denetimi ve gözetimine de bir göz atılmıştır.

Çalışmada, şimdiki ve önceki Anayasa ve Yükseköğretim Kanunlarında yükseköğretim üst kuruluşları, devlet denetimi ve gözetimi ortaya konulmakla birlikte az çok bir mukayese için diğer bazı ülkelerdeki örneğin İsrail ve İngiltere'deki yükseköğretim üst kuruluşları, devlet denetim ve gözetiminin nasıl yapıldığına da yer verilmektedir.

ABSTRACT

In this study, as an upper level organization of Higher Education, The Council of Higher Education of the Republic of Turkey, its legal basis, formation and duties are discussed in the constitution and the Law on Higher Education

System. Also in the constitution of 1961 which was before our current constitution 1982; it is identified how The Council of Higher Education of the Republic of Turkey was shaped and what kind of duties are undertaken. In the previous law number 1750 concerning Higher Education System; it is identified how upper level organizations of universities, governmental control and supervision are implemented. In addition to this, it is glanced at higher institutions of universities, control and supervision of government in the law number 4936 which was maintained 27 years ago - before the law number 1750- how the legislation of universities have evolved in the past 60 years.

In the study; Turkey's current and previous constitution and Law on Higher Education System are compared with other countries' laws such as Israel and England to see how governmental controls and supervisions operate.

GİRİŞ

1997 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) / Dünya Bankası işbirliği ile – Kamu kaynaklarının yükseköğretim kurumlarına tahsisini yeniden düzenleyecek bir sistemin geliştirilmesi amacıyla bir proje (The World Bank / Council of Higher Education of the Republic of Turkey (YOK) – Resource Allocation Project) çalışması gerçekleştirilmiştir. Proje üç aşamada tamamlanmıştır. Birinci aşama; Yükseköğretim Kurul'unun girişimi ile 2-4 Temmuz 1997 tarihleri arasında Ankara'da 22 üniversitenin bütçeden sorumlu rektör yardımcılarının katılımı ile bilimsel

nitelikli bir toplantı (workshop) olarak YÖK Başkanvekili başkanlığında sürdürülmüş ve seçilmiş bazı Kıta Avrupa Ülkeleri, İngiltere, Amerika, İsrail, Japonya, Güney Kore, Şili üniversitelerinin kaynak tahsisi mekanizması yabancı uzmanlar tarafından tanıtılmıştır.

İkinci aşamada seçilmiş bazı ülkelerde sistemin işleyişini yerinde görmek üzere, The British Council'in organizasyonu ile inceleme gezileri gerçekleştirilmiştir. Üç gruba ayrılarak ABD-Kanada, İsveç-Hollanda ve İngiltere-İsrail incelenmiştir. Bu satırların yazarı bu projede yer almış, 5-12 Ekim 1997'de İsrail ve İngiltere'de gerçekleştirilen çalışmalarda bulunmuş ve İsrail Ülke Raporu, raportörlüğünü yapmıştır.

Üçüncü aşamada ise gerek birinci toplantıda inceleme gerekse inceleme gezilerinden elde edilen bilgiler ve belgelerden oluşturulan ülke raporları Ankara'da değerlendirilmiş ve başlangıçta amaçlanan "kamu kaynaklarının üniversitelere tahsisi mekanizmaları ve Türkiye için işletilebilir bir sistemin kurulmasına yönelik ülke deneyimlerinden çıkarılacak sonuçlar" ortaya konmuştur. Ayrıca incelenen ülkelerdeki yükseköğretim kurullarının (higher education councils) genel çerçevesi sonuç raporu haline getirilmiştir. Bu makalede, yaklaşık 24 yıldır Türk üniversite yaşamına, gidişatına, yapılanmasına dayanak olan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu bu süreçte neden ve ne için çok fazla değişikliğe uğradığı ve hangi noktaya geldiği konusu da genel hatlarıyla dile getirilmiş ve irdelenen bu hususlardan sonra aşırı merkezîyetçi bir üst örgütlenmeye karşı nasıl bir otonomiye sahip birim üniversiteler beklendiği konusunda bir sonuca varılmıştır.

1982 ve 1961 Anayasalarında Yükseköğretim Kurumları ve Yükseköğretim Üst Kuruluşları

1982 anayasası 130 ve 131. maddelerinde yükseköğretim kurumları ve yükseköğretim üst kuruluşlarına şöyle yer verilmektedir.

Yükseköğretim kurumları

Madde 130. – Çağdaş eğitim – öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim – öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur. Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.

Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.

Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına sunulur ve genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, malî işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara göre öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, mali ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.

MADDE 131. – Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç

ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve Bakanlar Kurulunca seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.

Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

1961 Anayasasında Üniversiteler

1982 Anayasasının yerine geçtiği 1961 Anayasasında özerk kuruluşlar alt başlığı altında Üniversiteler 120. maddede şu şekilde ifade edilmektedir.

MADDE 120.- Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idarî özelliğe sahip kamu özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarının denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasî partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar.

2547 Sayılı Üniversiteler Kanunu ile önceki 1750 Sayılı ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunlarında Üniversitelerüstü Kuruluşlar, Devlet Denetim ve Gözetimi

Yürürlükte olan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 6. maddesi üst Kuruluşlar olarak Yükseköğretim Kurulu'nu şu şekilde ifade etmektedir.

Yükseköğretim Kurulu

Madde 6- (Değişik: 2/12/1987 – KHK 301/1 md.)

a-Yükseköğretim Kurulu; tüm yükseköğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, bir kuruluşur-Yükseköğretim Kuruluna; Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ile gerekli planlama, araştırma, geliştirme, değerlendirme, bütçe, yatırım ve koordinasyon faaliyetleri ile ilgili birimler bağlıdır.

b-Yükseköğretim Kurulu;

(1) Cumhurbaşkanı tarafından, rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek suretiyle seçilen yedi,

(2) (Değişik: 23/12/1988 – KHK – 351/12 md.) Bakanlar Kurulunca temayüz etmiş üst düzeydeki Devlet görevlileri veya emeklileri arasından, (hakim ve savcı sınıfından olanlar için Bakanlık ve kendilerinin muvafakatı alınmak kaydıyla) seçilen yedi,

(3) Genelkurmay Başkanlığınca seçilen bir,

(4) Milli Eğitim Bakanlığınca seçilen iki,

(5) Üniversitelerarası Kurulca, Kurul üyesi olmayan profesör öğretim üyelerinden seçilen yedi, kişiden oluşur.

Cumhurbaşkanı, Kurul üyeleri arasından dört yıl süreyle bir Başkan seçer. Kanun ve yönetmelik hükümleriyle Yükseköğretim Genel Kurulu ve Yürütme Kurulu kararlarının uygulanmasından sorumlu olan Başkan, Kurulu temsil eder, seçimi Kurula verilen akademik personelin ve diğer kişilerin atamalarını yapar. Milli Eğitim Bakanı, gerekli gördüğü hallerde, Kurula katılır ve başkanlık eder.

Yükseköğretim Kurulunun Görevleri

Madde 7- Yükseköğretim Kurulunun Görevleri

a) Yükseköğretim kurumlarının bu Kanunda belirlenen amaç, hedef ve ilkeler doğrultusunda kurulması, geliştirilmesi, eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve yükseköğretim alanlarının ihtiyaç duyduğu öğretim elemanlarının yurt içinde ve yurt dışında yetiştirilmesi için kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamak, üniversiteler tahsis edilen kaynakların, bu plan ve programlar

çerçevesinde etkili bir biçimde kullanılmasını gözetim ve denetim altında bulundurmak,

b) Yükseköğretim kurumları arasında bu Kanunda belirlenen amaç, ilke ve hedefler doğrultusunda birleştirici, bütünleştirici, sürekli, ahenkli ve geliştirici işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,

c) Üniversite çalışmalarının en verimli düzeyde sürdürülmesi için büyümenin sınırlarını tespit etmek ve yaz öğretimi, gece öğretimi, ikili öğretim gibi tedbirler almak,

d) Devlet kalkınma planlarının ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesi içinde,

(1) Yeni üniversite kurulmasına ve gerektiğinde birleştirilmesine ilişkin önerilerini veya görüşlerini Milli Eğitim Bakanlığına sunmak,

(2) Bir üniversite içinde fakülte, enstitü ve yüksekokul açılmasına, birleştirilmesi veya kapatılması ile ilgili olarak doğrudan veya üniversitelerden gelecek önerilere dayalı kararlar almak ve gereği için Milli Eğitim Bakanlığına sunmak,

Yükseköğretim kurumları içinde bölüm, anabilim ve anasanat dalları ile uygulama ve araştırma merkezi açılması, birleştirilmesi veya kapatılması; konservatuar, meslek yüksekokulu veya destek, hazırlık okul veya birimleri kurulması ile ilgili olarak doğrudan veya üniversitelerden gelecek öneriler üzerine karar vermek,

.....
.....

e) Yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretim programlarının asgari ders saatlerini ve sürelerini, öğrencilerin yatay ve dikey geçişleriyle ve yüksekokul mezunlarının bir üst düzeyde öğrenim yapmalarına ilişkin esasları Üniversitelerarası Kurulun da görüşlerini alarak tespit etmek,

f) Üniversitelerin ihtiyaçlarını, eğitim-öğretim programlarını, bilim dallarının niteliklerini, araştırma faaliyetlerini uygulama alanlarını, bina, araç gereç ve benzeri imkanlar ve öğrenci sayılarını ve diğer ilgili hususları dikkate alarak; üniversitelerin profesör, doçent ve yardımcı doçent kadrolarını dengeli bir oranda tespit etmek,

g) Her yıl üniversitelerin verecekleri faaliyet raporlarını inceleyerek değerlendirmek; üstün başarı gösterenlerle, yeterli görülmeyenleri tespit etmek ve gerekli önlemleri almak,

h) Üniversitelerin her eğitim-öğretim programına kabul edeceği öğrenci sayısı önerilerini inceleyerek kapasitelerini tespit etmek; insangücü

planlaması, kurumların kapasiteleri ve öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda ortaöğretimdeki yönlendirme esaslarını da dikkate alarak öğrencilerin seçilmesi ve kabul edilmesi ile ilgili esasları tespit etmek,

ı) Yükseköğretim kurumlarında ve bu kurumlara girişte imkan ve fırsat eşitliği sağlayacak önlemleri almak,

j) Her eğitim-öğretim programında öğrencilerden alınacak harca ait ilgili yükseköğretim kurumlarının önerilerini inceleyerek karara bağlamak,

k) Yükseköğretim üst kuruluşları ile üniversitelerce hazırlanan bütçeleri tetkik ve onayladıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına sunmak,

Yükseköğretim Denetleme Kurulu ve Görevleri

Yürürlükteki Üniversiteler kanununda Yükseköğretim üst kuruluşları olarak Yükseköğretim Kurulu (YÖK) adına gözetim ve denetim faaliyetleri sürdüren mekanizma Yükseköğretim Denetleme Kuruludur.

2547 Sayılı Kanunda Yükseköğretim Denetleme Kurulu ve Kuruluşun görevleri şu şekilde ifade edilmektedir.

Madde 8- Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Yükseköğretim Kurulu adına üniversiteleri, bağlı birimlerini, öğretim elemanlarını ve bunların faaliyetlerini gözetim ve denetim altında bulunduran, Yükseköğretim Kuruluna bağlı bir kuruluştur.

Yükseköğretim Denetleme Kurulunun Görevleri

Madde 9-Yükseköğretim Denetleme Kurulunun Görevleri;

a) Yükseköğretim Kurumlarında, eğitim-öğretim ve diğer faaliyetlerin bu Kanunda belirtilen amaca ve ana ilkelere uygunluğunu Yükseköğretim Kurulunca hazırlanacak esaslara (Yükseköğretim Denetleme Kurulu Teşkilat, Görev ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği Resmi Gazete: 03.08.1982 tarih, Sayı: 17771) göre ve onun adına denetlemek,

b) Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından bu Kanunun 53'üncü maddesine göre istenen soruşturmaları yapmak,

c) Yükseköğretim Kurulu tarafından bu Kanuna göre verilecek diğer görevleri yapmaktır.

Üniversitelerarası Kurul

Türk yükseköğretim sistemi içerisinde birim üniversitelerin üzerindeki diğer bir üst kuruluş Üniversitelerarası Kuruldur. Üniversitelerarası Kurulun oluşumu, işleyişi ve görevleri yükseköğretim kanununun 11. maddesinde şöyle ifade edilmektedir;

Madde 11: Üniversitelerarası Kurul, üniversite rektörleri, Genelkurmay Başkanlığının Silahlı Kuvvetlerden dört yıl için seçeceği bir profesör ile her üniversite senatosunun o üniversiteden dört yıl için seçeceği bir profesörden oluşur.

Üniversitelerarası Kurul akademik bir kurul olup aşağıdaki görevleri yapar:

(1) Üniversitelerin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerini koordine etmek, uygulamaları değerlendirmek, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere önerilerde bulunmak,

(2) Teşkilat ve kadro yönünden ve Yükseköğretim Kurulu kararları doğrultusunda üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılayacak önlemleri teklif etmek,

(3) Üniversitelerin tümünü ilgilendiren eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak veya görüş bildirmek,

(4) Aynı veya benzer nitelikteki fakültelerin ya da üniversitelere veya fakültelere bağlı diğer yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretimine ilişkin ilkeler ve süreler arasında uyum sağlamak,

(5) Doktora ile ilgili esasları tespit etmek ve yurt dışında yapılan doktoraları, doçentlik ve profesörlük unvanlarını değerlendirmek,

(6) Doçentlik sınavlarını düzenlemek ve ilgili yönetmelik gereğince doçent adaylarının yayım ve araştırmalarının değerlendirilmesi ve doçentlik sınavı ile ilgili esasları tespit etmek ve jürileri seçmek,

Şimdiki 2547 Sayılı Üniversiteler Kanunundan önceki Üniversiteler Kanunu gerçekten hepten değiştirilmeyi hak edecek derecede yetersiz miydi, yoksa 1981 ortamında bazı gerekçelerle ortadan kaldırılmış bir kanun muydu?

Yürürlükten Kaldırılmış Olan 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu

7 Temmuz 1973 de çıkarılan 6 Kasım 1981 tarihleri arasında 8 yıl yürürlükte kalan ve kimi öğretim üyelerine göre çok daha liberal bir yasa olan, kimilerine göre ise bu yasa döneminde Türk Üniversitelerinin hali vahim idi dedirtten 1750 sayılı yasanın Üniversitelerüstü Kuruluşlar,

Devletin Denetim ve Gözetimi alt başlığındaki hükümlere bakalım.

Yüksek Öğretim Kurulu, Kuruluşu ve İşleyişi

MADDE 4.- Yüksek Öğretim Kurulu; Yüksek Öğretimin bütünlüğü anlayışı içinde çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Plânının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yüksek öğretim alanına yön vermek amacı ile, gerekli inceleme, araştırma ve değerlendirmeleri yapmak, yüksek öğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak, uygulamaları izleyerek yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevli bir kuruldur.

MADDE 5.- Yüksek Öğretim Kurulu, Milli Eğitim Bakanının başkanlığında, her üniversitenin yetkili organınca profesörler arasından 2 yıl için seçilecek birer temsilci ile kuruldaki üniversite temsilcileri sayısı kadar aynı süre ile Milli Eğitim Bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca atanacak üyelerden kurulur. Bu şekilde atananlar arasında resmi yüksek öğretim kurumları, Maliye, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilâtından ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumundan en az birer üyenin bulunması şarttır.

Ancak bir üniversitenin başvurusu üzerine bu kanunun YÖK ile ilgili maddesi Anayasa Mahkemesi'nin 25.02.1975 tarihli kararı ile kaldırıldı. Yüksek Mahkeme iptal kararında bu Kuruldaki Hükümet kanadından gelen üye sayısının üniversitelerden gelenlerden fazla olmasını Anayasa'da teminat altına alınan üniversite özerkliğine aykırı buldu (Doğramcı, 2000: 24-25).

Şimdiki Üniversiteler Kanununun yerini aldığı 1750 sayılı kanunda Üniversitelerüstü Kuruluşları, devlet denetim ve gözetimine bir göz attıktan sonra acaba 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun yerini aldığı 4936 sayılı Üniversiteler Kanununda (Resmi Gazete, 18.06.1946 tarih, Sayı: 6336) Üniversitelerüstü Kurum ve Devlet denetimi ne idi, bu konuya da kısaca bir göz atalım: Yasanın 13. maddesi üniversiteler üstü organ olarak Üniversitelerarası Kurulu, 14. madde ise denetim ve gözetim olarak Hükümet Denetimine yer vermektedir. Bu kanunda Yükseköğretim Kurulu yoktur.

14. MADDE – Milli Eğitim Bakanı, üniversitelerin başıdır. Bu sıfatla üniversiteleri, fakülteleri ve bunlara bağlı kurumları Hükümet adına denetler. Bakan bu denetlemesini üniversitelerarası kurula başkanlık etmek, üniversite ve fakültelerden gerekli hususları sormak, onamına bağlı kararları onamak ve üniversite veya fakülte kurullarının kararlarından

gerekli gördüklerinin yeniden bu kurullarda incelenmesini istemek suretiyle yapar.

Yasada dekan atanmasına ilişkin ifade “Dekan iki yıl için profesörler kurulu tarafından fakültenin aylıklı profesörleri tarafından seçilir. Süresi biten dekan, dört yıldan önce tekrar dekan seçilemez” ile senatonun görevlerini sayan 10. maddesi ise günümüzde batı dünyası üniversitelerinin liberal yapılarına daha yakın gözükmektedir.!

Yarım asırda Anayasalar ve Üniversiteler Kanunlarında Üniversiteler ve Üst Kuruluşları incelediğinde açıkça görülmektedir ki, 12 Eylül askeri yönetimi 1982 Anayasasını çok detaylandırmış, merkezi yönetimi pekiştirmiş, yasalarla değiştirilemeyecek bağlayıcı hükümler koyduğu gibi yükseköğretim kanununa da birimleri, serbestlik ve özerliği fazla dikkate almayan, emir-komuta mekanizması içerisinde yönetilen bir sistemi getirmiştir.

Üst kuruluşlarda ordunun (Genel Kurmayın) temsilcileri bulunan (Madde 6. YÖK’ün oluşumunda bir üye, Madde 8. YÖK Denetleme Kurulundan bir üye, Madde 11 Üniversitelerarası Kurul da bir üye) bulundurulması ile, başka ülkelerde rastlanmayan bir uygulama sergilenmiştir.

2547 Sayılı Üniversiteler Kanununda Yapılan Değişiklikler ve Gelinek Nokta

06.11.1981’den bu yana yürürlükte olan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu günümüze kadar çok fazla değiştirilmiştir. Şöyle ki; 1982 – 2001 yılları arasında 39 kez değişiklik görmüştür (27 Kanun, 12 KHK) (Tablo 1, 2).

Kanunun Yükseköğretim Kurulu’nun oluşumunu düzenleyen 6. maddesi bile 4 kez değiştirilmiştir (1983 te 2880 sayılı yasa, 1987 de 292 sayılı KHK, 1987 de 301 sayılı KHK, 1988 de 351 sayılı KHK).

Bu kadar çok değiştirilme nedenlerini sorgulamak gerekmez mi? Değişiklikler için çıkarılan Kanun ve KHK’ler YÖK’ten gelen istekler üzerine oldu ise, neden siz bunları daha önce görmediniz, düşünmediniz denmez mi? Hayır değişiklikler resen TBMM veya KHK olarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarıldı ise neden YÖK ilgilileri tarafından hiç ses çıkarılmadı? Bu günkü tepkilerin benzeri neden olmadı?

Yasada durum böyle iken Yönetmelikler ne durumdadır? 1982 de çıkarılan Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nde 1982 – 2000 arasında tam 38 kez değişiklik yapılmıştır. Yönetmelikler konusunda yalnız bu örnekle yetinelim...

Tablo 1. 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNUNU DEĞİŞTİREN KANUNLAR

Kaynak: Yükseköğretim Kanunun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri Sayı:1187–1203

TARİH	KANUN NO
14.04.1982	2653
24.09.1982	2708
17.08.1983	2808
25.12.1985	3248
27.05.1988	3455
10.12.1988	3511
14.06.1989	3576
23.11.1989	3589
07.03.1990	3614
25.10.1990	3670
01.11.1990	3676
03.04.1991	3708
29.05.1991	3747
21.05.1992	3804
01.07.1992	3826
27.11.1992	3843
17.02.1993	3865
06.05.1993	3908
12.06.1995	4111
07.06.1996	4142
05.08.1996	4160
14.05.1997	4249
02.07.1997	4278
18.08.1997	4305
30.12.1999	4498
22.06.2000	4584
29.06.2001	4702

Tablo 2. 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNUNU DEĞİŞTİREN KANUN HÜKMÜNDEKİ KARARNAMELER

Kaynak: Yükseköğretim Kanunun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri Sayı:1187–1203

TARİH	K.H.K. NO
12.08.1986	260
01.06.1989	369
15.07.1989	375
08.11.1989	378
01.02.1990	398
15.05.1990	422
12.12.1984	243
21.09.1987	292
21.12.1987	301
31.12.1988	351
11.04.1990	418
20.05.1994	527

Bu kadar çok değişiklik, bu kadar geniş yetkiler, bu kadar tartışmalar acaba Türk Yüksek Öğretim yaşamına ne kazandırdı ya da hangi ciddi sorunları çözdü? Medyada sık sık yer alan bazı tespitlere bir göz atalım (Güçlü, 27 Nisan 2002),

- Devlet ile YÖK arasındaki ipler kopmuştur.
- YÖK yasası ve YÖK güven erozyonuna uğramıştır.
- Üniversiteler toplumun gerisinde kalmıştır.
- Devletin temel ilkeleri ile çelişen duruma düşenler olmuştur.
- Vizyonları kalmamıştır.
- Öğretim Üyesi kaynağı kurumuştur.
- Planlama, koordinasyon, istihdam, verimlilik unutulmuştur.
- Üniversitelere giriş adilane olmaktan çıkmıştır.
- Mevcut programlar ülke ihtiyaçlarına cevap vermenin ötesinde diplomalı işsizler üreten fabrikalar haline dönüşmüştür.
- Kaliteden çok, sayısal gelişmeler öne çıkmıştır.
- Yeni kaynaklar yaratılamamıştır.
- Akademik yükseltmelerde ölçü kaçmıştır.
- Her türlü kadrolaşma, yozlaşma ve keyfiliğe seyirci kalınmıştır.
- Yurt dışına öğrenci gönderme keyfiliğe dönüşmüştür.
- Gerek akademik yaşamda, gerekse bilimde misyon ve hedefler ortaya konmamıştır.
- Ülke ihtiyaçları göz ardı edilmiştir.

YÖK'ün aşırı merkeziyetçi yapısı ve siyasallaşması konusunda yaklaşık 10 yıldır basında çıkmış çok fazla yazıdaki görüşlerden sadece bir kaçına bir göz atıldığında 2547 Sayılı Üniversiteler Kanununa, hiçbir özerk kuruluşa, hiçbir devirde görülmemiş eleştiriler yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

- **Cumhuriyet**, Yükseköğretim Yasa Taslağının Getirdikleri, Melih Ersoy, Ç. Keskinocak, 06.05.1996
- **Milliyet**, YÖK ve Üniversite, Taha Akyol, 06.11.2002
- **Vatan**, Gece Bekçisi Kurumlar, Gülay Göktürk, 24.12.2002
- **Radikal**, Milli Üniversite Komutanı, Yıldırım Türker, 06.01.2003

- **Sabah**, YÖK Değişmeli, İhsan Doğramacı, 06.01.2003
- **Milliyet**, YÖK Sultanlığı, Taha Akyol, 18.01.2003
- **Milliyet**, YÖK'ün Yetkileri Azaltılsın, Abbas Güçlü, 22.01.2003
- **Milliyet**, YÖK Dukalığı, Taha Akyol, 09.07.2003
- **Vatan**, Üniversite ve YÖK, Okay Gönensin, 28.08.2003
- **Hürriyet**, İki Kemal'ler Kenara Çekildiğine Göre, Ertuğrul Özkök, 03.09.2003
- **Cumhuriyet Bilim-Teknik**, Üniversite Özerkliği ve Yeni Üniversite Reformu, Baki Komşuoğlu, 06.09.2003
- **Tercüman**, Astıkları Astık !, Tahir Hatipoğlu, 08.09.2003
- **Milliyet**, Gürüz'den Beteri Yok, Türkan Saylan, 18.09.2003
- **Milliyet**, Üniversitenin Unutulmuş Elemanları, Mehmet Y. Yılmaz, 10.10.2003
- **Milliyet**, Üniversiteler ve Bilim, Taha Akyol, 29.06.2005

Bunca zaman içinde üniversitelerin ne hale geldiği de hemen herkesin malumu. YÖK yasal organlarını ikinci plana ittiği, tek imza ile oluşturduğu çalışma gruplarına kurulun yetkilerini devrettiği, dekanların da YÖK'ün tercih ettiği isimlerden seçildiği, akademik hayatın her aşamasında çeşitli kösteklerle YÖK istekleri doğrultusunda kadrolaşmaya gidildiği herkesin bildiği konulardır, görüşleri dile getirilmektedir. Bu görüşler, eleştiriler arasında YÖK'ün kurucusu ve ilk başkanından YÖK üyelerine kadar isimler bulunmaktadır.

İsrail'de Yükseköğretim Kurulu ve Yükseköğretim Kurulu Plan-Bütçe Komitesi

Yükseköğretim Kurulu Kanunu 1958 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre İsrail'de yükseköğretimden sorumlu tek devlet organı Yükseköğretim Kurulu'dur. Bunun anlamı; İsrail Parlamentosunun yükseköğretimle ilgili yetki ve sorumluluğunu tampon vazifesi gören bağımsız bir devlet organına devretmesi, emanet etmesidir. Bu organ, dış güçler ve politik düşüncelerden bağımsızdır ve kararlarını uygun profesyonel tartışmalar sonucunda alır. Kurul, mutlak olarak bağımsız ve özerktir.

Kurul, 5 yıl için seçilen 25 üyeden oluşur. Üyeler, Hükümetin önerileri doğrultusunda Devlet Başkanı tarafından atanır. Kurul Başkanı mutlaka profesör olup, üyeler belediye başkanı, emekli yüksek mahkeme yargıçları, meslek odalarının seçkin mensupları arasından seçilmektedirler. (Science and Technology Israel Information Center, 1996)

Yükseköğretim Kurulu'nun fonksiyonları; yeni yükseköğretim kurumları kurmak ve bu kurumları akademik dereceler vermek için yetkili kılmayı da kapsayan birkaç ana konu üzerinde yoğunlaşır (The Council of Higher Education, 1992).

İsrail Yükseköğretim Kurulu temel işlev olarak (The Council of Higher Education, 1992);

- Yükseköğretim kurumlarına kuruluş ve işleyiş müsaadesi verme,
- Akreditasyon ile ilgili yetkilendirme,
- Akademik dereceler verilmesi-tanınması ile ilgili yetkiler verme konularını üstlenmektedir.

İsrail Yükseköğretim Kurulu, yükseköğretim kurumlarını (The Council of Higher Education, 1992);

- Akredite, ancak derece verme için yetkilendirilmemiş,
- Akredite ve dereceler verme için yetkilendirilmiş,
- Yalnız lisans derecesi için yetkilendirilmiş olarak sınıflandırıp, yetki ve sorumluluklarını belirtmiştir.

Kurul'un çok faal olduğu diğer bir alan ise; kuruluşu onaylanmış ve tamamlanmış yükseköğretim kurumlarının yeni programları/bölümleri için onay vermek ve akademik dereceler vermek için onları yetkili kılmaktır.

Kurul; oluşturduğu sürekli ve kısa dönemli alt komiteler aracılığıyla çalışmalarını sürdürür. Kurul'un sürekli alt komiteleri; Planlama ve Bütçe Komitesi, Yükseköğretim Kurumları Alt Komitesi ve İsrail'de Yabancı Üniversitelerin Gelişimi Alt Komitesidir (Karacan, 1997).

Bir yükseköğretim kurumunun açılması için gerekli izin alındıktan sonra, kuruluş faaliyetine geçinceye kadar Gözleme Komitesi görevlendirilir.

Kurul'un son olarak aldığı karara göre, yeni kurulan yükseköğretim kurumlarının faaliyete geçme süresi 3 veya 4 yıl olarak belirlemiştir. Bu sürenin sonunda yükseköğretim kurumu detaylı bir şekilde incelemeye tutulur. Bu inceleme; eğitim-öğretimin

kalitesi, yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği gibi konuları kapsar.

İsrail Yükseköğretim Kurulu Planlama ve Bütçe Komitesi (PBC) Yükseköğretim Kurulu'nun yetkili bir organdır ve İsrail'deki tüm yükseköğretimin planlaması ve devlet tarafından yükseköğretime ayrılan kaynakların (bütçelerin) tahsisinden sorumludur. İsrail Yükseköğretim Kurulu (HEC)-Bütçe ve Planlama Komitesi (PBC) kararlarında bağımsızdır (Leutsion, 1997).

Planlama ve Bütçe Komitesi (PBC) İsrail Hükümeti tarafından 1974 yılında kurulmuştur. Bu Komitenin kurulmasını sağlayan Hükümet kararı; bu Komitenin "Hükümet ve bir tarafta ulusal kurumlar, diğer tarafta yükseköğretim kurumları arasında bağımsız aracı bir organ" olduğunu belirtmektedir. Hükümetin yetki verdiği bu konularda, Komite'nin kararları tamamıyla bağımsızdır. Komite 6 üyeden oluşmaktadır: Üniversite sisteminden 4 profesör ve ülkenin ekonomik, ticari veya endüstriyel sektörlerinden iki temsilciden oluşur. Komite üyeleri, başkan da dahil olmak üzere 3 yıl süre için seçilirler ve bu süre 3 yıl için daha uzatılabilir. Komite Başkanı daima bir profesördür. Üyeliğin maksimum süresi 6 yıldır. (Leutsion, 1997)

Bütçe ve Planlama Komitesi yükseköğretiminin planlamasında ve kaynakların tahsisinde etkili bir rol oynamakta, Hükümete gerekli tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, Yükseköğretim Kurumları arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır.

İngiltere Yükseköğretim, Kaynak Sağlama Kurulu (Higher Education Funding Council For England – HEFCE)

Bakanlık düzeyinde olmayan bir kamu kuruluşudur. Esas görevi yükseköğretim kurumlarına kamu kaynaklarının tahsisidir. Diğer bir görevi hükümete tavsiyelerde bulunmak ve danışmanlık yapmaktır.

Hükümet tarafından atanan HEFCE Konseyi, hükümetle yükseköğretim kurumları arasında bir tampon görevi (buffer) görmektedir. (Örmeci, 1997: 8)

12 üyeden oluşan HEFCE konseyinin üyelerinin yarısı yükseköğretim kurumlarından, yarısı da sanayi ve iş hayatından gelmektedir. Bu kurulun altında tam zamanlı olmayan değişik sayıda alt komiteler yer almaktadır. (Örmeci, 1997: 9)

İngiltere'de bu organizasyonlara politikacıların veya başka güçlerin baskısı söz konusu değildir (örneğin; bölüm, fakülte açılması, öğrenci affı vb).

HEFCE yükseköğretim kurumlarına ödenekleri verdikten sonra bir şeye karışmamaktadır.

İngiltere’de Yükseköğretim Kurumlarının gelir kaynaklarının önemli bir kısmı (% 69) kamu fonlarıdır (Farrant, 1997a).

Yükseköğretim kurumlarının bütçeleri Eğitim ve Çalışma Bakanlığında geçmesine rağmen Bakanlık kurumların bütçelerinin nasıl kullandıklarına karışmamaktadır. Ancak İngiltere Yükseköğretim Kaynak Tahsisi Kurulu bünyesinde Bakanlık temsil edilmektedir. Yatırım harcamalarında hükümetin varsa öncelikleri dikkate alınmaktadır.

İngiltere’de yükseköğretimde ve araştırmalarda kalite öncelikler arasındadır. Bakanlık yükseköğretim kurumlarındaki kalite kontrolünü yakından izlemektedir. Kurumlardan gelen bütçe tekliflerinde eğitim ve araştırma kalite değerlendirmesi dikkate alınmaktadır.

HEFCE şu kriterlere göre kaynak tahsisi yapmaktadır (Örmeci, 1997: 10–13);

Benzer aktivitelere aynı oranda kaynak tahsisi,

Kaynak tahsisindeki değişim oranları önceden belirlenmiş faktörlere dayanır.

Kurumlar ek öğrenci sayısı için talepte bulunmalıdır.

Kurumlar serbestçe kaynaklarını kullanabilmelidir.

Araştırma faaliyetleri açısından ise genel ölçüt iyinin, kalitenin desteklenmesidir.

Yükseköğretim kurumları eğitim ve araştırma kalitesini artırıcı metodları geliştirmiştir.

İngiltere’de her yükseköğretim kurumunun kendi bünyesinde eğitim ve araştırmalarının kalitesini değerlendiren bir “Değerlendirme Grubu” (Teaching and Research Quality Assessment) bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumları kendilerine kamu tarafından tahsis edilen ve kendileri tarafından yaratılan kaynağı bütçelerinde bir bütün olarak kullanma yetki ve sorumluluğuna sahiptir. Bir yükseköğretim kurumuna tahsis edilen kaynak HEFCE tarafından uygulanan kriterlere benzer olarak bölümlere pay edilmektedir. Bölümler ödeneklerini harcama konusunda yetkili ve sorumludurlar (HEFCE, 1996.).

Yükseköğretim kurumları ister eğitim ve araştırma (Universities), ister yalnız eğitim faaliyetleri içerisinde bulunanlar (Colleges) HEFCE tarafından yakından izlenmekte ve kurumlar 4 yılda bir bağımsız “Kalite Denetim Ajansı” (Quality Assurance Agency) na kontrol ettirilmektedirler. Alınan sonuçlar herkese açık olup Kurumlar arasında bir derecelendirme yapılmaktadır. Denetim sonucunda en düşük notu alan bölüm kendini düzeltmez ise, kaynak tahsisi yapılmamakta, eğitim

bölümü ise kapatılma cihetine gidilmektedir. (The British Council, 1997.)

Diğer üst kuruluşlar;

-İngiltere’de yükseköğretim ile ilgili politikalar “Rektörler ve Yöneticiler Konseyi (Committee of Vice-Chancellors and Principles – CVCP) (Rectors Conference) tarafından üretilmektedir. Burada bütün yükseköğretimin kurumları temsil edilmektedir. CVCP hükümetlere, yükseköğretim konusunda danışmanlık yapmaktadır.

VI. Yükseköğretimde Merkezi Düzenlemelere Karşı Birim Üniversitelerin Otonomi Beklentileri; Üniversitelerimizde Reform İhtiyacı

Bu çalışmada şimdiki ve geçmiş dönemler anayasalarında ve üniversiteler kanunlarında üniversiteler üstü kuruluşlar ve devlet denetim-gözetimi ortaya konulmaya çalışıldı. Görüldü ki, 1961 anayasasının üniversitelerle ilgili maddesi çok daha kısa ve esnek, 1982 anayasasının ilgili maddeleri ise fazla detaylı ve bağlayıcı hükümler içermekte. Önceki üniversiteler kanunları ise bazılarına göre çok daha liberal, kimilerine göre ise bu dönemlerde üniversitelerin hali vahimdir, şimdiki 2547 sayılı yasa döneminde ise böyle bir merkezi yönetim, üniversite mantığının hiçbir yerine sığmamaktadır.

1996 yılında mevcut yasada önemli değişiklikler yapılmak üzere hazırlanmış olan yasa taslağı üniversitelerden görüş istenmesi üzerine mensubu bulunduğum üniversitenin Senatosunda da incelenmiş bu arada zamanın YÖK Başkanı tarafından Senatamızda bizzat savunulmuş, üniversitemiz de görüş ve önerilerini açıklamış idi (20.08.1996). Bazı üniversite mensupları ise yasa taslağı hakkındaki kişisel görüşlerini yazılılarıyla ortaya koymuşlardı (Ersoy, 06.05.1996). 2003 yılına gelindiğinde ise YÖK ve dönemin başkanı bu kez mevcut yasanın kılına dokundurtmayacakları şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu durumlar YÖK ve temsil ettiği anlayışın ne kadar tartışmalı hale geldiğini göstermek için yeterlidir.

Bununla birlikte Hükümet ile bir özerk kuruluş olan YÖK ilişkileri olması gereken çerçevenin çok dışına çıkmış, gerilim çok yükseltilmiştir. Yeni bir iktidarın üniversiteler hakkında açıklamış olduğu “acil eylem planı” YÖK başkanınca tepkiyle karşılanmış “acil eylem planına karşı mücadele bildirgesi” yayınlanmış, Türkiye molla rejimi, Vahabi bataklığına saplanmayacak açıklaması yapılmıştır. Bu yaklaşım basında Gürüz’ ün acil eylem planı yakıştırması diye yer bulmuştur. (Milliyet, 21.12.2002, 22.12.2002) Dönemin Milli Eğitim Bakanı da “ YÖK Pinochet Şili’si”, “bir avuç

provokatör” gibi ifadeler kullanmıştır (Mumcu, 03.01.2003).

Cumhurbaşkanı ile YÖK arasındaki çalışma ise konunun bir başka boyutudur ve ülkemizde Cumhurbaşkanı ile YÖK arasında bir çatışma yaşanmaktadır. (Gözler, www.anayasa.gen.tr-/yok.htm, Yayın Tarihi 01.05.2004) Rektör atamalarındaki çatışma çok ilginç uygulamaları göstermektedir.

Bu ortamlarda üniversiteler akademik ve idari personeli, öğrencileri ve aileleri bu tabloyu herhalde izlenmişlerdir.

YÖK bu süreçler içerisinde kendi özlük işleri ile ilgili düzenlemelerde başarılı olmuş, üniversitelerde özellikle (prof. ve doçentlerde maaş iyileştirmeleri yapılırken) yardımcı doçentler, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileri unutulmuş, haftada 30-40 saate varan ders verme mekanizması gelişmiş, YÖK sorunları çözme ile ilgili bir varlık göstermeyip, sürekli gerilim politikaları ile bakanlıklar, kamu kuruluşları ile mahkemelik olma yolunu tutmuştur.

2547 sayılı YÖK Kanununun, Yükseköğretim Kurulunun görevlerini sayan 7. maddenin f fıkrası “Üniversitelerin ihtiyaçlarını, eğitim-öğretim programlarını bilim dallarının niteliklerini, araştırma faaliyetlerini, uygulama alanlarını, bina, araç, gereç ve benzeri imkanlar ve öğrenci sayılarını ve diğer ilgili hususları dikkate alarak üniversitelerin profesör, doçent ve yardımcı doçent kadrolarına dengeli bir oranda tespit etmek” görevini açıkça belirtmektedir. Buna karşın bazı üniversitelerimizde öylesine dengesiz öğretim üyesi birikimi vardır ki, emsali örneği hiçbir yerde yoktur. Bu duruma gelmede YÖK kayıtsız kalmış, yasanın ilgili maddesini hiçbir zaman çalıştırmamış, YÖK Denetleme Kurulu bu konuları görev edinmemiştir. Yaygın bir kanaat olarak YÖK sorun çözmemeyen, yıpranmış yasanın ayrılmayan, aşırı merkezîyetçi yapıda, kendi içerisinde dükalaşmış, hesap vermezlikle korunmuş bir konuma yerleşmiştir.

YÖK’ün kurucusu olan Sayın Prof. Dr. İhsan Doğramacı bile YÖK değişmeli, akademik özgürlük şarttır, görüşünü kamuoyuna yansıtıyor olmuş, (Doğramacı, 06.01.2003) bu eleştirilere zaman zaman bazı YÖK üyeleri de katılmıştır. Örneğin Prof. Dr. Burhan Şenatalar; üye olduktan sonra YÖK’e eleştirim arttı (Şenatalar, 11.09.2003). Prof. Dr. Ali Ükü Azrak; Rektör öğretim üyesini kapı kolu gibi kullanıyor, (Azrak, 12.09.2003) Prof. Dr. Türkan Saylan; Gürüz’den beteri yok, (Saylan, 18.09.2003) gibi görüşler ifade edilmiştir.

Oysa günümüzde üniversitelerin karşı karşıya bulunduğu en kritik konulardan biri, küreselleşme ekseninde teknolojik ve sosyal gelişmenin baş

döndürücü hızına ayak uydurabilmektir. Bu nedenle üniversite özerkliği ölçütleri belirtilirken öylesine geniş, esnek ve merkezden uzak yönetim içinde düşünülmeli ki, istenen değişim, reform kısa soluklu olmasın, zaman içerisinde kendi kendini reforme edebilsin ve dünyadaki değişim ve gelişimin gerisinde kalmamasın. (Terzioğlu, Eylül 2003: 1)

Ekonomide küreselleşme eğilimlerinin artışı, beden gücünün yerine daha çok beyin gücünün kullanılması ile vasıflı eğitilmiş insanlara olan ihtiyaçtan ve Avrupa ekonomisinin daha çok rekabet edebilir duruma gelebilmesi için Avrupa hükümetlerinin yükseköğretime ilgileri son 10 yıllarda yükselmiştir. Daha yüksek derecede eğitilmiş işgücü ve daha çok kimseye daha üst düzeyde eğitim için iyi eğitim veren üniversitelere talep artarken Üniversiteler – Devlet ilişkilerini ve üniversitelerin iç yönetimleri hususunda gelişmeleri irdelemek kaçınılmaz duruma gelmiştir. Avrupa’da her ülkenin ulusal yüksek öğretim sisteminin özellikleri olmasına karşın temel elementler – sistemler benzerdir. Üniversitelerle devlet arasındaki ilişkiler, yetkinin Bakanlık ve akademik birimlere dağılımı ve iç yönetim sistemi bakımından iki geleneksel görünüş var: Kıta Avrupa ülkelerinde üniversiteler devletin bir organı gibidirler ve akademik personel kamu çalışanıdır. Bakanlık işleyişte hayli bürokratik kontrole sahiptir. Kıdemli akademik üyelerin daha fazla otonomisi varsa da kurumsal ve birimler düzeyinde yönetim nispeten zayıftır. Rektör ve Dekanlar kısa süreler için seçilirler. İngiliz geleneğinde ise (ABD’ i modeline büyük benzerlik gösterir ve Commonwealth ülkelerine de yansımıştır) üniversite daha fazla otonomiye sahiptir, yönetim organları personel istihdam yetkisine, finansal kontrole sahip olduğu gibi Rektör atamasını da gerçekleştirir. Son 10 -15 yıldır bütün Batı Avrupa sistemleri devlet ile ilişkilerini ve kendi işlerini kendileri yapabilmeye hususunda daha fazla bireysel üniversite konumuna gelmenin pratiğini, deneyimini yapmakta. Bahsedilen iki gelenekten Kıta Avrupa ülkelerinin geleneklerinde, azaltılan devlet etkisi belirginleşmekte ve bununla birlikte özellikle kalite kontrol sistemine artan ilginin sergilendiği bir yapı gelişmekte. (Farrant, 1997b: 1)

Avrupa Üniversiteleri 18.09.1988 üniversite reformları ile ilgili görüşleri içeren Manga Charta deklarasyonundan sonra hala devam eden bir dizi reform geçiriyor;

Demokrasi, bilimin ve üniversite kurumları ışığında otonominin sınırları daha da netleştirilerek bilimsel araştırma ve çalışma serbestliği sağlanıyor,

Üniversitelere gelecekle ilgili hareket serbestliği (idari ve mali) getiriliyor,

Üniversiteler, kendi iç güvenlik sistemlerini yaratan ve topluma karşı sorumluluk taşıyan bir yapıya dönüştürülmüşlerdir,

Dünyada network ağına bağlı yükseköğretim anlayışı benimseniyor. (Komsuoğlu, 08.09.2003)

OECD tarafından Avrupa'da 12 ülkede üniversite hakkında 20 konuda soru sorularak özerklik endeksi adı verilen bir gösterge geliştirilmiştir. Araştırmada ele alınan konulardan bazıları (Doğramacı, 2000: 10-12);

- Üniversite yöneticilerinin görevlendirme yöntemi ve yetkileri,
- Profesörlerin ve diğer öğretim üyelerinin atanması,
- Yeni bir fakülte kurulması yetkisi,
- Bir fakültede yeni bir öğretim programının uygulamaya konması,
- Öğretim üyeleri kadrolarının fakülteler arasında dağıtılması,
- Bir fakülte içerisinde giderlerin öğretim ve araştırmaya tahsisi yetkisi,
- Bir araştırma projesinin kabulü şeklindedir.

Görüldüğü gibi Üniversite yöneticilerinin seçim veya atamayla gelmelerinin özerklikle bir ilişkisi yoktur (Doğramacı, 2000: 12). Oysa öğretim üye ve adaylarının seçimi, ders programlarının düzenlenmesi, öğrenci kabulü mezuniyet şartlarının ve araştırma konularının tespitinde üniversitelerin ne ölçüde karar almaya yetkili olduğu özerkliğin geleneksel tanımının başlıca unsurlarıdır (İhsan Doğramacı, 2000: 10).

ABD'de üniversite yöneticiler (president veya chancellor) ister devlet üniversitelerinde ister özel üniversitelerde olsun, daima mütevelli heyetler tarafında büyük çoğunlukla üniversite dışından atanır. Birleşik Krallık ve ABD üniversitelerinde (president, vice – chancellor, principal) öğretim üyeleri tarafından seçilmesine bu ülkelerin tarihinde hiç rastlanmamaktadır (Doğramacı, 2000: 4).

Üniversitelerin kendi seçtikleri organlar eliyle yönetilmediği sürece özerk olamayacağına, ülkemizde bazı çevrelerce ısrarla öne sürülen bir görüştür. (Gürüz, 2001: 271). Rektörün seçimle gelmesi ve üniversitenin sadece kendi mensupları arasından seçimle oluşturulmuş kurulların kararlarına göre yönetilmesi demokrasinin veya demokratikleşmeye öncülük etmesi ön şartı ise ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde antidemokratik olarak kabul etmek gerekmektedir. Kimilerine göre rektörlerin tüm öğretim üyelerince hatta daha da radikal

görüşlere göre araştırma görevlileri de dahil tüm öğretim elemanlarınca seçilmesi demokrasi gereğidir! (Gürüz, 2001: 271).

Eğer bu görüşler geçerli ise Almanya, Fransa ve İspanya'daki üniversiteler de özerk ve demokratik değildir. Zira Almanya'da profesörler Eyalet Eğitim Bakanınca atanır ve bakanın rektörü veto etme yetkisi vardır. Fransa'da rektör seçilir ama seçiciler kurulunda üniversite mensubu olmayan kişiler de vardır (Gürüz, 2001: 272).

Demokrasi bir idari kurumun hiyerarşik amirinin, o kurumun personeli tarafından seçilerek iş başına gelmesini öngören bir sistem değildir. O nedenle gerek öğretim üyelerinin seçimle altı rektör adayı belirlenmesinin, gerek bu altı aday arasında YÖK'ün istediği üç tanesini Cumhurbaşkanına önermesinin, gerekse Cumhurbaşkanının bu adaylardan herhangi birini rektör olarak atamasının demokrasi ilkesi ile bir alakası yoktur (Gözler, www.anayasa.gen.tr/yok.htm; 01.05.2004).

Geçmişte ve günümüzde üniversite yönetiminde ve uygulamalarında çok iyi örnekler sergileyen ABD, Birleşik Krallık ve Kanada, Avustralya üniversitelerinin çok uzun zamandan beri benimsemiş oldukları liberal üniversitenin temel ilkeleri (Brown, 1969: 140–148):

Mütevelliler, atanmış rektör ve akademik özgürlükler,

Üniversitelerin Federal ve Eyalet hükümetleriyle, vakıf ve diğer organizasyonlarla toplum ve genel kamuoyu ile dış ilişkilerini istediği gibi sağlayabilmesi ve geliştirebilmesi,

Kaynak yaratma projelerini (sanayi, iş dünyası v.b.) rahatça uygulayabilmesi olarak özetlenebilir.

Akademik özgürlüklerin temel ilkeleri ise (ASA, 1970: 6–8);

- Öğretim üyesinin kendi uzmanlık alanında yorumladığını sunma hakkı,
- Kurumun yetkili birimleri, öğrenciler ya da baskı gruplarından müdahale korkusu olmadan akademik alanındaki bilgi ve fikirleri sınıfta tartışabilme hakkı,
- Akademik uzmanlık alanındaki konuları, görüşleri, fikirleri, bilgileri kendine karşı cezai bir yaptırım olarak kullanılabilme korkusu olmadan öne sürebilme, savunma hakkı,
- Üniversite içindeki yükümlülükleri ve sözleşmeleri ihlal etmeme şartı ile özgür bir vatandaş gibi dernek ve benzeri organizasyonlarda faaliyette bulunma hakkı,

Bu başlık altında (ASA, 1970: 6–8);

- Herhangi bir eğitim, sosyal ya da mesleki organizasyonlara, kanuni olma şartı ile katılabilmek,
- Kendi iradesi ile herhangi bir dini veya politik eğilime sahip olma,
- Kendi özel akademik uzmanlık alanı ile ilgisi olmasa bile tartışmalı toplumsal konularda konuşabilme ve açık olarak taraf olabilmek,
- Akademik programları, idari yapılanmayı, politikaları ve prosedürü eleştirebilme ve değişiklik önerebilme hakkı,
- Akademik yöneticilerin görevlendirilmesine (bölüm başkanı, dekan v.b.) ilişkin görüş bildirme hakkı,
- Kurumu ilgilendiren konularda üst yönetim ile uygun yöntem ve kanalları ile iletişim kurabilme hakkı.

Ancak akademik özgürlükler bu kadar geniş bir açıda ele alınırken kişilerin de bu özgürlükleri kötüye kullanmamaları beklenmektedir (Hook, 1970).

Özellikle Amerikan ve İngiliz Üniversitelerinin gelişmişliklerinde akademik ve idari özgürlüklerin nasıl bir global etkisi görülüyor ise üniversitelerin gelişmişlik ve etkinliklerinde kendi fonlarını yaratabilme ve onları rahatça kullanabilmesiyle de önemli bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Elimizde ekonometrik olarak araştırılmış – incelenmiş somut bulgular olmamakla birlikte üniversitelerin kamu ödeneklerine çok fazla bağımlı olmaları ile fazla idari özerkliğe sahip olmamaları yakın ilişkilidir demek yanlış olmaz. Örneğin ABD inde çok genel bir ifade ile üniversitelerin gelir bütçelerinin 1/3 ü federal ve eyalet hükümetlerince 1/3ü ise kendilerinin sağladıkları öğrenci harçları, diğeri ise teknoloji ve hizmet üretimi gibi faaliyet gelirleri, satış gelirleri vb. den oluşmakta. Avrupa’da ise örneğin İngiltere’de üniversite fonları orijinlerine göre incelendiğinde; 2/3 ü kamu fonları, 1/3 ü ise özel fonlardan oluştuğu görülmekte. Avrupa’da yükseköğretimde özel fonların payı, kamu fonlarına göre artmakta, toplamda daha önemli bir yer tutmakta, bu değişim Birleşik Krallık, İsveç, Danimarka ve Hollanda da izlenebilmektedir (CRE, 1995: 58).

Türk devlet üniversitelerinde parayı devlet vermekte ve bazı yetki ve kontrolleri de tabiatıyla elinde tutmak istemektedir. Biz üniversiteliler akademik ve idari özgürlükler daha fazla olsun derken, bunun ekonomik bağımsızlıkla ilişkisinin güçlü olduğunu görüp, kendi kaynaklarını kendisinin daha fazla yaratabilmesi, kendi ayakları üzerinde durabilme gerçeğini görmezden gelebiliyoruz. Örneğin; vakıf üniversitelerinin nerede ise ABD eyalet

üniversitelerinde olduğu kadar öğrenim harçları aldıkları bir ortamda, devlet üniversiteleri de birim üniversiteler olarak kendi öğrenci harcı düzenlenmesini yapabilmeli, kalitesine göre, tercih ediliyor olmasına göre harçlarını belirleyebilmelidir. Bu harçları verme gücü olmayanlara ise burs politikaları geliştirilmeli ve bu şekilde fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Ama daha çok bütçe, daha çok kadro, daha fazla mali özerklik arzuları hep söylenmekte, bir üniversite öğrencisinin bir yıl üniversitede okumasının maliyeti 5–6 milyar TL iken alınan katkı paylarının ortalama olarak bunun 1/10 undan az olduğunun, zengin ülkelerin bile bunu başarmasının kolay olmadığını herkes farkında olmasına karşın kaynakların nasıl geliştirilmesi gerektiğini kimse düşünmemekte...

Üniversitelerde “liberal üniversitelerin” ilkeleri ne kadar benimsenmiş ise ve üniversitelerin kamu fonlarından aldığı paylar oransal olarak azalmış ise merkezi otoriteye olan bağımlılık da hayli azalmıştır denebilir. Oysa ülkemizde anayasa, üniversite yasası, yönetmelikler, birim üniversiteleri merkezi otoriteye o kadar güçlü bağlarla bağlamıştır ki, üniversitelerin kendi otonomileri çok belirsizleşmiştir. Aynı zamanda üniversitelerin gelir kaynaklarının çok büyük bir payı genel ve katma bütçeden verildiğinden üniversitelerin ekonomik bağımsızlığı yoktur.

Ülkemizdeki 60 yıllık süreç ve diğer ülke örnekleri şunu göstermektedir ki üniversiteler üstü organizasyonlara ve üst örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu üst örgütler bir çok ülkede olduğu gibi faaliyet göstermelidir. Yani ne YÖK’üz ne de bizdeki gibi bir YÖK olmalıdır, YÖK yeniden yapılanmalıdır.

AB ne giriş sürecinde üniversiteler kendi kendilerini reform edebilmeli, yönetim görev süreleri sınırlandırılmalı, bazı yerlerdeki aşırı öğretim üyesi yığılmalarına zaman içerisinde çözüm getirilmeli, çağdaş modellere geçilmeli, etkin bir performans değerlendirme yöntemi-profesörleri de kapsayacak şekilde benimsenmelidir. Üniversitelerin kendi kaynaklarını yaratabilme girişimleri yaşama geçirilmelidir. Türk üniversiteleri gerek yasal, gerekse bünyesel düzenlemelerle aşırı merkezi otoriteye karşı, birim üniversitelerin çağdaş üniversite modellerinde olduğu gibi otonom yapıya kavuşmaları ile özlenen düzeye ulaşabilirler.

KAYNAKÇA

ASA S. Knowles, (1970), *Handbook of College and University Administration*, editor in chief, McGraw-Hill Book Co.,

BROWN, D. James, (1969), *The Liberal University: An Institutional Analysis*, McGraw-Hill Book Co.

CRE, (1995), Creation Journal of the Association of European Universities, No: 106, Geneve.

DOĞRAMACI, (2000), İhsan, Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi, Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış, Meteksan A.Ş. Baskı Tesisleri, Ankara.

FARRANT, John, (1997a), *Comparative International Studies: The United Kingdom*, Submitted to the Workshop on the Allocation of Public Resources to Higher Education, Turkish Higher Education Council, Ankara.

FARRANT, John, (1997b), *Recent Development In Higher Education Management in Western Europe*, Turkish Higher Education Council, Workshop On The Allocation of Public Resources to Higher Education, Ankara.

GÖZLER, Kemal, (01.05.2004), *Cumhurbaşkanı-YÖK Çatışması*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:59, Sayı: 2001/1, s.37-59 (www.anayasa.gen.tr/-yok.hotmail),

GÜRÜZ, Kemal, (2001), Dünya’da ve Türkiye’de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk İdare Sistemleri, ÖSYM Yayınları, 2001-4, Ankara.

HEFCE, Further, (1994), Development of the Method for Assessment of the Quality of Education, Higher Education Funding Council for England, June.

HEFCE, A Guide to Funding Higher Education in England, How the HEFCE Allocates its Funds, HEFCE Publications, 1996

HOOK, (1970), Sydney, *Academic Freedom and Academic Anarchy*, Cowles Book Company Inc., New York.

KARACAN, Ali Rıza, (1997), İsrail’de Yükseköğretimin Yapısı ve İsrail Yüksek Öğretim Kurulu’nun Planlama- Bütçeleme İşlevi (Ülke Raporu), İzmir.

LEUTSION, Nehami, (1997), (Chairman Planning and Budgeting Council), Survey and Trends of Higher Education System University Budgeting and Financing.

ÖRMECİ, Cankut, (1997), İngiltere’de Yükseköğretim Kurumları ve Kaynak Temini (Ülke Raporu), İstanbul.

SCIENCE AND TECHNOLOGY ISRAEL INFORMATION CENTER, (1996), *Facts About Israel*, Jerusalem.

THE BRITISH COUNCIL, (1997), Development of New System For Allocating Public Resources to Individual Higher Education Institutions In Turkey, YOK Feasibility Studies.

THE COUNCIL OF HIGHER EDUCATION, (1992), The Israel Council For Higher Education Planning and Budgeting Committee,

THE ISRAEL ACADEMY OF SCIENCES AND HUMANITIES, (1994), Jerusalem.

TERZİOĞLU, Tosun, (2003), *Akademik Özgürlük ve Özerklik*, Eylül.

Gazeteler

Cumhuriyet, *Yükseköğretim Yasa Taslağının Getirdikleri*, Melih Ersoy, Çağatay Keskinocak, 06.05.1996

Milliyet, Yükseköğretim Şurası Acilen Toplanmalıdır, Abbas Güçlü, 27.04.2002

Milliyet, *YÖK ve Üniversite*, Taha Akyol, 06.11.2002

Vatan, *Gece Bekçisi Kurumlar*, Gülay Göktürk, 24.12.2002

Radikal, *Milli Üniversite Komutanı*, Yıldırım Türker, 06.01.2003

Sabah, *YÖK Değişmeli*, İhsan Doğramacı, 06.01.2003

Milliyet, *YÖK Sultanlığı*, Taha Akyol, 18.01.2003

Milliyet, *YÖK’ün Yetkileri Azaltulsun*, Abbas Güçlü, 22.01.2003

Milliyet, *YÖK Dukalığı*, Taha Akyol, 09.07.2003

Vatan, *Üniversite ve YÖK*, Olcay Gönensin, 28.08.2003

Hürriyet, *İki Kemal’ler Kenara Çekildiğine Göre*, Ertuğrul Özkök, 03.09.2003

Cumhuriyet, *Bilim Teknik Üniversite Özerkliği ve Yeni Üniversite Reformu*, Baki Komşuoğlu, 06.09.2003

Tercüman, *Astıkları Astık*, Tahir Hatipoğlu, 08.09.2003

Milliyet, *Gürüz’den Beteri Yok*, Türkan Saylan, 18.09.2003

Milliyet, *Üniversitelerin Unutulmuş Elemanları*, Mehmet Y. Yılmaz, 10.10.2003

Milliyet, *Üniversiteler ve Bilim*, Taha Akyol, 29.06.2005

Resmi Gazeteler

R.G., 16.06.1946 tarih, Sayı 6336

R.G., 07.07.1973 tarih, Sayı 14587

R.G., 06.10.1981 tarih, Sayı 17506

R.G., 03.08.1982 tarih, Sayı 17771